

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร
โครงการพัฒนาศักยภาพชุมชนและความมั่นคงของระบบนิเวศเพื่อการปรับตัวต่อการ
เปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในพื้นที่ลุ่มน้ำชีและลุ่มน้ำสงคราม
Building Resilience to Climate Change in Chi and Songkhram River Basin

องค์กรดำเนินการ : องค์กรกองทุนสัตว์ป่าโลกสากล WWF ประเทศไทย

ผู้สนับสนุน: มูลนิธิโคคา โคลา ประเทศไทย

ระยะเวลาดำเนินการโครงการ : พฤศจิกายน 2554 – ตุลาคม 2557

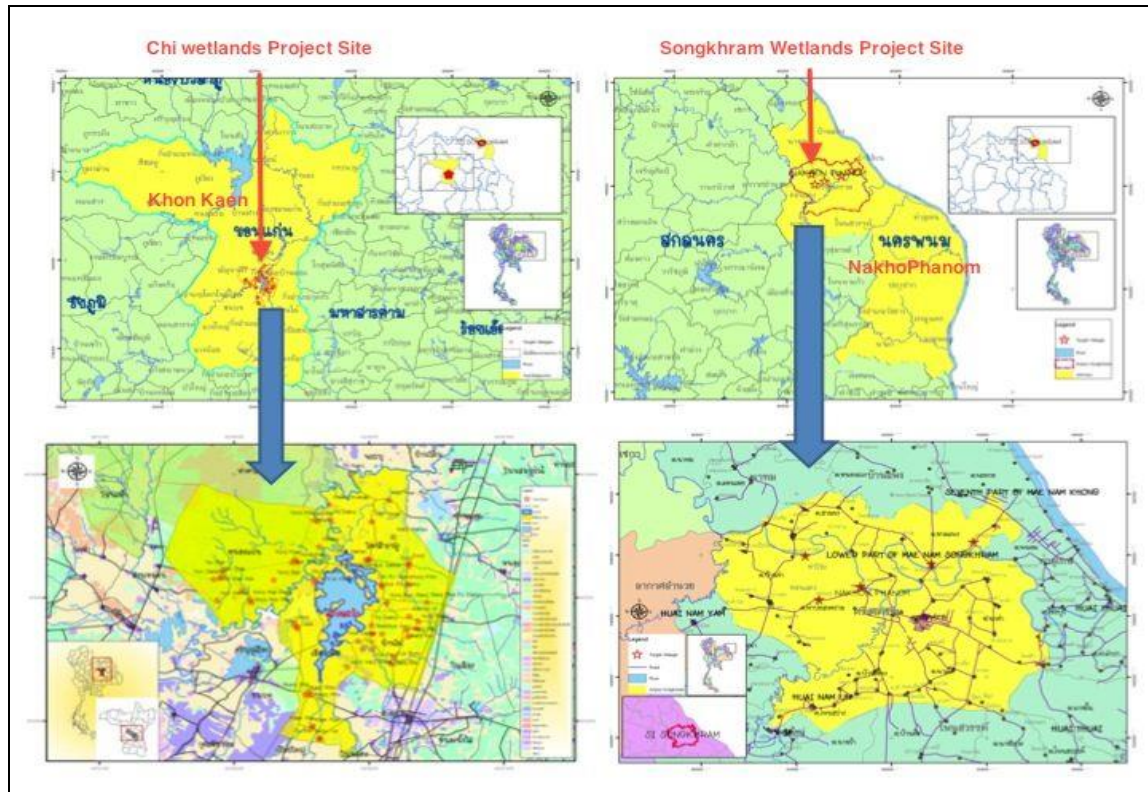
1. ความเป็นมาและความสำคัญของโครงการ

ลุ่มแม่น้ำโขงถูกจัดให้เป็นระบบลุ่มน้ำหนึ่งของโลกที่มีความสำคัญมากที่สุดในด้านความหลากหลายทางชีวภาพ และการให้คุณประโยชน์การบริการทางระบบนิเวศพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของผู้คนในอนุภูมิภาคประเทศลุ่มแม่น้ำโขง ลุ่มแม่น้ำโขงพบว่ามีพันธุ์ปลาธรรมชาติมากกว่า 1,100 ชนิด และมีพันธุ์ปลากว่า 10 ชนิดที่ถือว่าเป็นพันธุ์ปลาน้ำจืดขนาดใหญ่ที่สุดของโลกที่ค้นพบได้แคในภูมิภาคนี้เท่านั้น ลุ่มแม่น้ำโขงยังถูกประเมินว่าเป็นลุ่มน้ำที่ให้ผลผลิตของปลาจากการประมงได้มากที่สุดแห่งหนึ่งของโลก ที่หล่อเลี้ยงวิถีชีวิตของผู้คน ตลอดจนสนับสนุนการพัฒนาและการเจริญเติบโตทางสังคมเศรษฐกิจของอนุภูมิภาคประเทศลุ่มน้ำโขง อันได้แก่ ประเทศไทย กัมพูชา ลาว เวียดนาม และส่วนหนึ่งของมณฑลยูนนานในประเทศจีน แต่ในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมาไม่นานนี้ ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศได้ส่งผลกระทบอย่างชัดเจนต่อการเปลี่ยนแปลงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และการดำเนินวิถีชีวิตของผู้คนในท้องถิ่นเพิ่มมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องไปพร้อมกับปัจจัยหลักต่างๆในการพัฒนาที่ขาดการจัดการที่ยั่งยืนได้ส่งผลให้ลุ่มแม่น้ำโขง ในปัจจุบันอยู่ในสภาพวิกฤตความเสี่ยงและความเปราะบางต่อการปรับตัวของกลไกภาคนโยบายและผู้คนในท้องถิ่นเป็นอย่างยิ่งในขณะนี้มีการวิเคราะห์ ถกเถียงโต้แย้งมากมายจากหลายภาคส่วนในเรื่อง ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (ภัยแล้งน้ำท่วมซ้ำซาก) ประกอบกับการขาดบทเรียนตัวอย่างการปฏิบัติการแก้ไขปัญหาเชิงบูรณาการที่มาจากขบวนการมีส่วนร่วมจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่แท้จริงโดยเฉพาะอย่างยิ่งจากชาวบ้านและหน่วยงานในท้องถิ่นนั้นยังทำให้ปัญหาการจัดการน้ำนั้นเกิดความยุ่งยาก และสลับซับซ้อนเพิ่มมากขึ้น

ด้วยเหตุนี้ทางองค์การกองทุนสัตว์ป่าโลกสากล WWF ประเทศไทยได้นำเสนอแนวทางในการบูรณาการจัดการทรัพยากรน้ำแบบมีส่วนร่วม การบริหารจัดการพื้นที่ลุ่มน้ำอย่างยั่งยืนโดยคำนึงถึงปัจจัยแนวโน้ม ความเปราะบางความเสี่ยง แนวทางการปรับตัวของชุมชนในท้องถิ่นต่อสถานะการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศเป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างหนึ่งของการดำเนินกิจกรรมโครงการฯ โดยได้เสนอโครงการนาร่องสาธิต การบูรณาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในพื้นที่ลุ่มน้ำชี (แก่งละว้า)จังหวัดขอนแก่น และบางส่วนของลุ่มน้ำสงคราม ในจังหวัดนครพนม ในประเด็นสำคัญในเรื่องการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำแบบมีส่วนร่วม การฟื้นฟูระบบนิเวศลุ่มน้ำที่คำนึงถึงคุณประโยชน์และการบริการของระบบนิเวศที่ช่วยป้องกันและบรรเทาผลกระทบที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ การฟื้นฟูและปรับปรุงระบบอุทกศาสตร์ของพื้นที่ชุ่มน้ำที่เหมาะสมและเอื้อต่อความหลากหลายทางชีวภาพที่สนับสนุนวิถีการดำเนินชีวิตของคนในท้องถิ่นอย่างยั่งยืน โครงการนี้มีเป้าหมายระดับของการมีส่วนร่วมอยู่สองระดับคือ ระดับพื้นที่นาร่องสาธิตที่จะดำเนินการในระดับหมู่บ้านเป้าหมายที่ถูกคัดเลือก และในระดับนโยบายที่จะมีผลต่อยุทธศาสตร์ในภาพรวมของสอง

จังหวัด ในนโยบายการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศโดยคำนึงถึงการอนุรักษ์และฟื้นฟู
 คุณประโยชน์และการบริการทางระบบนิเวศของพื้นที่ชุ่มน้ำเป็นหลักในการพิจารณา (ดูแผนที่
 ประกอบด้านล่าง)

พื้นที่ดำเนินการโครงการ

2.สถานการณ์โดยสรุป ลุ่มน้ำชี

แม่น้ำชีเป็นสายน้ำสำคัญสายหนึ่งของแม่น้ำโขง ซึ่งไหลผ่านพื้นที่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ในสมัยก่อนแม่น้ำชีเป็นแหล่งน้ำที่มีความอุดมสมบูรณ์ มีน้ำเพียงพอในการทำเกษตรเมื่อถึงฤดูกาลและเต็มไปด้วยธาตุอาหารที่เพิ่มพูนให้กับผืนดิน เป็นแหล่งน้ำของชุมชนตลอดทั้งปี แต่ในระยะ 15 ปีที่ผ่านมาพื้นที่ที่แม่น้ำชีไหลผ่านมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก การเปลี่ยนแปลงนี้เป็นผลกระทบที่เกิดจากกิจกรรมต่างๆของผู้คนในลุ่มน้ำ ไม่ว่าจะเป็นการสร้างเขื่อนเหนือลุ่มน้ำ การควบคุมน้ำ โครงการผันแปรต่างๆเพื่อตอบสนองโครงการชลประทาน และการทำลายป่าอย่างมากมาย ตลอดลุ่มน้ำในขณะเดียวกันจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้น ก็ส่งผลต่อการใช้น้ำเพิ่มมากขึ้น ก็ทำให้มีน้ำเสียทิ้งลงสู่แม่น้ำมากขึ้น รวมถึงการที่ชาวนาต้องหันมาใช้สารเคมีซึ่งเต็มไปด้วยอันตรายเพื่อเพิ่มพูนผลผลิตอันส่งผลกระทบต่อไปถึงคุณภาพของน้ำทำให้ระดับภาวะมลพิษสูงขึ้นเหตุผลสำคัญอันหนึ่งของการเสื่อมลงของลุ่มน้ำและพื้นที่ชุ่มน้ำโดยรอบเป็นผลกระทบที่มาจากกิจกรรมอันไม่เกื้อหนุนของ

มนุษยชาติ ไม่ว่าจะเป็นโครงการต่างๆในระดับประเทศ รวมถึงแผนการพัฒนาลุ่มน้ำต่างๆ ซึ่งขาดการมีส่วนร่วมจากชุมชนท้องถิ่น ในการวิเคราะห์ ค้นหา แนวทางการแก้ไขปัญหาที่ยั่งยืน ในการวางแผนการบริหารจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำอย่างบูรณาการอย่างเป็นระบบ และประกอบกับในระยะช่วงระยะเวลา 5 ปีที่ผ่านมา ได้เกิดข้อเท็จจริงของสถานการณ์เปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่รุนแรง และมีความถี่เพิ่มมากขึ้นซึ่ง ส่งผลกระทบโดยตรงต่อความสูญเสียทั้งชีวิตและทรัพย์สินเพิ่มมากขึ้น ซึ่งจะส่งผลให้นโยบายยุทธศาสตร์เดิมของรัฐท้องถิ่นที่มีอยู่ไม่อาจแก้ไขปัญหาวิกฤตด้านสิ่งแวดล้อมที่กำลังเกิดขึ้นได้อย่างทันที่

3. จุดมุ่งหมายของโครงการ

“ การพัฒนาศักยภาพชุมชนและความมั่นคงของระบบนิเวศโดยการเสริมสร้างความเข้มแข็งของการจัดการทรัพยากรน้ำแบบมีส่วนร่วมในระบบนิเวศพื้นที่ชุ่มน้ำเพื่อการรับมือและปรับตัวจาก ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในพื้นที่ลุ่มน้ำชีและลุ่มน้ำสงคราม ” โดยผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์และข้อเท็จจริงของโครงการจะนำไปสู่นโยบายวางแผนในแนวทางการสนับสนุนการอนุรักษ์และฟื้นฟูระบบนิเวศลุ่มน้ำ พื้นที่ชุ่มน้ำ ทั้งในระดับภูมิภาคลุ่มน้ำโขง และในระดับท้องถิ่น ที่สอดคล้องกับการกำหนดการดำรงชีวิตอย่างยั่งยืนของชุมชนท้องถิ่น ที่จะช่วยลดความเสี่ยง และความเปราะบาง และป้องกันผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

4. วัตถุประสงค์โครงการ

1. เสริมสร้างพัฒนาองค์ความรู้ชุมชนท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการบูรณาการแผนการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นหนึ่งในแผนยุทธศาสตร์หลักในการปรับตัวเพื่อป้องกันและบรรเทาผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ทั้งในระดับหมู่บ้าน อำเภอ และจังหวัด โดยพัฒนาและบูรณาการเข้าไปในแผนพัฒนาจังหวัดขอนแก่น
2. สาริตการดำเนินกิจกรรมโครงการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่ได้รับความเห็นชอบและคำแนะนำจากข้อมูลคณะทำงานในระดับท้องถิ่น ที่เสนอต่อคณะกรรมการในระดับหมู่บ้าน อำเภอ และจังหวัด (เปรียบเทียบข้อมูลจากแผนการปรับตัวของลุ่มน้ำสงคราม)
3. เผยแพร่ ข้อมูล บทเรียน องค์ความรู้จากผลลัพธ์ของโครงการเข้าไปในแผนนโยบายยุทธศาสตร์แห่งชาติว่าด้วยการปรับตัวจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ที่เชื่อมโยงสู่การเวทีการประชุมในระดับนโยบายของการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในระดับอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

5. ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. บทเรียน ประสบการณ์ ข้อมูลผลลัพธ์จากกิจกรรมการดำเนินงานของโครงการจะบูรณาการเข้าไปสู่ในนโยบายแผนยุทธศาสตร์การปรับตัวเพื่อรับมือกับสภาวะการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศทั้งในระดับอำเภอ และในระดับจังหวัด
2. ชุมชนท้องถิ่นมีกิจกรรมต้นแบบที่เป็นรูปธรรมของกิจกรรมการปรับตัว ที่เป็นผลมาจากการอนุรักษ์และฟื้นฟูระบบนิเวศพื้นที่ลุ่มน้ำ พื้นที่ชุ่มน้ำ ที่สามารถรับมือกับสภาพการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศได้
3. หน่วยงานและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนได้รับการอบรมในเครื่องมือ และกระบวนการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ที่สามารถนำไปประยุกต์ออกแบบวางแผนการบูรณาการกิจกรรมภายใต้ความรับผิดชอบตนเองได้
4. เกิดเครือข่ายความร่วมมือของคณะทำงานด้านการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศทั้งที่เป็นคณะกรรมการในระดับจังหวัดขอนแก่น และจังหวัดนครพนม และรวมถึงเครือข่ายความร่วมมือในระดับภูมิภาคลุ่มน้ำโขงต่อไป

6. กิจกรรมโครงการ

1. เสริมสร้างพัฒนาองค์ความรู้ชุมชนท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการบูรณาการแผนการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นหนึ่งในแผนยุทธศาสตร์หลักในการปรับตัวเพื่อป้องกันและบรรเทาผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาวะภูมิอากาศ ทั้งในระดับหมู่บ้าน อำเภอ และจังหวัด โดยพัฒนาและบูรณาการเข้าไปในแผนพัฒนาจังหวัดขอนแก่น
 - การฝึกอบรมประชุมสัมมนากับผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในแนวทางการบูรณาการแผนงานกิจกรรมต่างๆให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์การปรับตัวเพื่อการจัดการกับสภาวะการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ
 - การจัดทำงานวิจัยและเผยแพร่องค์ความรู้ของ การอนุรักษ์และฟื้นฟูระบบนิเวศพื้นที่ชุ่มน้ำแบบมีส่วนร่วมเพื่อการจัดการสภาวะการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศโดยองค์ความรู้ท้องถิ่น (วิจัยไบ้าน)
 - จัดงานสนับสนุนกิจกรรมวันพื้นที่ชุ่มน้ำโลก วันสิ่งแวดล้อมโลก โดยการมีส่วนร่วมจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และชุมชนในท้องถิ่น
2. สาธิตการดำเนินกิจกรรมโครงการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่ได้รับความเห็นชอบและคำแนะนำจากข้อมูลคณะทำงานในระดับท้องถิ่น ที่เสนอต่อคณะกรรมการใน

ระดับหมู่บ้าน อำเภอ และจังหวัด (เปรียบเทียบข้อมูลจากแผนการปรับตัวของกลุ่มน้ำสงคราม)

- ศึกษาทบทวนข้อมูลการประเมินสภาพความเปราะบาง ความเสี่ยงของชุมชนและทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ลุ่มน้ำสงคราม (IUCN MWBP ศึกษาไว้ปี 2005) เพื่อการยกร่างยุทธศาสตร์การปรับตัวของจังหวัดนครพนม
- ศึกษาสภาพความเปราะบาง ความเสี่ยง และแนวทางการปรับตัวที่เป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และนโยบายการจัดการทรัพยากรน้ำ เพื่อจัดทำร่างยุทธศาสตร์ของการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศโดยใช้หลักการอนุรักษ์และฟื้นฟูระบบนิเวศพื้นที่ลุ่มน้ำ จังหวัดขอนแก่น
- แลกเปลี่ยนองค์ความรู้ ประสบการณ์ในการศึกษาวิเคราะห์ประเมินความเปราะบาง ความเสี่ยงของการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่อง ของการจัดการระบบชลประทาน และการจัดการ E-flow (Environmental flow) ของพื้นที่ จังหวัดขอนแก่น และจังหวัดนครพนม
- จัดตั้งโปรแกรมการจัดการชนิดพันธุ์ต่างถิ่นรุกราน ที่มาจากการมีส่วนร่วมของชุมชน และหน่วยงานในท้องถิ่น
- ฟื้นฟูระบบอุทกศาสตร์ของน้ำในพื้นที่ชุ่มน้ำแก่งละว้า เพื่อสร้างความสมดุลและเหมาะสมต่อการฟื้นฟูระบบนิเวศพื้นที่ชุ่มน้ำและการปรับตัวของชุมชน(ศึกษา ทบทวนระบบอุทกศาสตร์ของ แก่งละว้า การจัดการ Flow การออกแบบการติดตาม ประเมินผลการเปลี่ยนแปลงตัวชี้วัด ทั้งคุณภาพและปริมาณของน้ำในพื้นที่ชุ่มน้ำแก่งละว้า
- การสนับสนุนชุมชนรอบพื้นที่แก่งละว้าจัดทำระบบเกษตรอินทรีย์ 12 หมู่บ้าน
- การฟื้นฟูพื้นที่ป่าต้นน้ำ ป่าบุงป่าทาม ป่าหัวไร่ปลายนาของชุมชนเป้าหมายโดยการมีส่วนร่วม
- การตรวจวัด ติดตามประเมินผล คุณภาพของน้ำ ปริมาณของน้ำที่ส่งผลต่อความต้องการในการใช้น้ำในการดำเนินชีวิตของชุมชน
- จัดตั้งแหล่งอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำที่เหมาะสมต่อการกระจายพันธุ์ตามธรรมชาติ และสนับสนุนการจับปลาที่ไม่ทำลายล้าง และสนับสนุนใช้ประโยชน์จากทรัพยากรพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างยั่งยืนโดยร่วมมือกับชุมชนในพื้นที่ ร่วมกับทางกรมประมง หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และองค์การบริหารส่วนตำบลในพื้นที่

3. เผยแพร่ ข้อมูล บทเรียน องค์ความรู้จากผลลัพธ์ของโครงการเข้าไปในแผนนโยบาย ยุทธศาสตร์แห่งชาติว่าด้วยการปรับตัวจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ที่เชื่อมโยงสู่ การเวทีการประชุมในระดับนโยบายของการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในระดับอนุภูมิภาค ลุ่มน้ำโขง
- จัดประชุมสัมมนาระดับท้องถิ่น จังหวัด และเพื่อเผยแพร่บทเรียน ประสบการณ์ ข้อมูลผลลัพธ์จากกิจกรรมการดำเนินงานของโครงการกับ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในระดับ ชุมชนหมู่บ้าน โรงงานอุตสาหกรรมผู้ใช้น้ำในการผลิต และคณะกรรมการลุ่มน้ำซี เพื่อทบทวนกิจกรรมการดำเนินงานของโครงการ และรับฟังข้อเสนอแนะจาก หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
 - นำเสนอผลลัพธ์กิจกรรมการฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรพื้นที่ชุ่มน้ำ ที่ได้ผ่านการ ติดตามข้อมูลอย่างเป็นระบบที่มีแนวโน้มจะสามารถช่วยให้ชุมชนปรับตัวรับมือกับ สภาวะการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศได้ นำเสนอต่อคณะผู้มีอำนาจในการ ตัดสินใจในระดับหมู่บ้าน อำเภอ และในระดับจังหวัด
 - ประชุมสัมมนาระดับชาติ ในการนำเสนอผลลัพธ์ บทเรียน ประสบการณ์จากโครงการ กับกลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้มีอำนาจตัดสินใจในระดับนโยบายในระดับประเทศไทย และ ระดับภูมิภาคลุ่มน้ำโขง